

Keskustelua

Dewey ja idealismi (Sami Pihlström)

Pentti Määttänen hyökkää *Tieteessä tapahtuu* -lehden numerossa 4/2001 julkaistussa kirjoituksessaan "John Deweyn idealismista" noin vuotta aiemmin (*Tieteessä tapahtuu* 4/2000) artikkelissani "Idealismin paluu?" esittämiäni ajatuksia vastaan. Haluan esittää tähän keskusteluun muutamia korjauksia ja täsmennyksiä.

Itse asiassa en ole aivan varma, "puolustinko" mainitussa artikkelissa idealismia. Omasta mielestäni pohdiskelin varovaisemmin, millainen idealismin muoto saattaisi olla nykyfilosofiassa puolustettavissa. Myös John Deweyn pragmatismien idealistinen tulkinta, jota Määttänen kommentissaan erityisesti vastustaa, oli muotoiltu varsin varovasti. Tällaista tulkintaa on kehitelty paljon seikkaperäisemmin muun muassa John Shookin erinomaisessa teoksessa *Dewey's Empirical Theory of Knowledge and Reality* (Vanderbilt University Press, 2000), johon kirjoituksessani viittasin mutta johon Määttänen ei viittaa.

Määttäseltä jää huomaamatta idealismin "puolustukseni" tärkein ajatus: idealismin, etenkin "deweylaisen", on mielestäni oltava yhteensopivaa naturalismin ja pragmatismien kanssa. Jos etukäteen määrittelimme idealismin niin, ettei sitä voida yhdistää tällaisiin oppeihin, kapeutamme liiaksi sen sisältöä. Kuten modernin idealismin isä Kant totesi, *transsendentaalisen idealismin* tulee yhdistyä *empiiriseen realismiin*. Kantilaisesta perspektiivistä ei ole mitään syytä sijoittaa "maailmaa tutkivaa ihmismieltä" minnekään "maailman ulkopuolelle" (vrt. Määttänen, s. 55). Se minuu tai subjekti, joka transsendentaalisessa mielessä konstitui tiedon kohteena olevan todellisuuden, ei ole tuohon todellisuuteen nähden transsendentti vaan (empiirisesti tarkasteltuna) osa sitä, "maapäällisen todellisuuden tuote", kuten Määttänen naturalistisesti muistuttaa. On ikään kuin Määttänen ei lainkaan hyväksyisi kantilaisessa perinteessä tuiki tärkeää *transsendentaalisen* ja *transsendentin* välistä eroa.

Vaikka Deweya luettaisiin (tai rekonstruotaisiin) kantilaistyyppisenä transsendentaalisena idealistina, ei tietenkään ole mitään syytä kieltää hänen naturalismiaan, jonka mukaan mieli on luonnollisen evoluution tuote. Empiirisellä tasolla idealisti hyväksyy ongelmitta tällaiset viittaukset luontoon ja evoluutioon. Deweya voitaisiinkin kenties tulkita nykyisin "emergentiksi materialismiksi" kutsutun ajattelutavan edustajana.

Sellainen idealismi, jota pidän puolustamisen tai ainakin vakavan harkitsemisen arvoisena, ei siis ole antinaturalismia. Pikemminkin se on yritys ilmaista transsendentaalifilosofian ydinajatus, joka palautuu Kantiin mutta jota nykyisin on kehiteltävä Kantin omasta tiukan aprioristisesta systeemistä vapautettuna. Yrittäessämme ymmärtää todellisuutta koskevaa kokemustamme voimme tarkastella sitä eräänlaisesta kaksoisperspektiivistä: yhtäältä (empiirisellä, naturalistisella tasolla) olemme yksinkertaisesti osa maailmaa (luontoa), mutta toisaalta (transsendentaalisella tasolla) asetamme, kuten Kant korosti, kokemuksen mahdollisuuden välttämättömät ennakkoehdot kokemuksen kohteena olevaan maailmaan. Kokemuksen mahdollisuuden transsendentaaliset ehdot ovat myös kokemuksen objektien ennakkoehtoja. Näitä ehtoja asettava transsendentaalinen subjektiivisuus ei redusoidu empiiriseen, luonnolliseen, faktuaaliseen todellisuuteen vaan pikemminkin konstitui sitä. Silti se ei ole mitään empiirisen maailman ulkopuolista. On vain yksi ja sama subjekti, joka voidaan nähdä sekä luonnon osana että luonnon, "maailman meille", mahdollisuuden ehtona.

Olenainen metafilosofinen kysymys kuuluu, onko tämän tapaisen transsendentaalifilosofisen "kaksoisvalaistuksen" tavoittelu mielekäästä. Kantilaiset, fenomenologit ja (näin olen yrittänyt väittää) myös pragmatistit, jopa Kantia ankarasti arvostellut naturalismin klassikko Dewey, ovat vastanneet tähän kysymykseen myöntävästi. Ongelmaton tällainen vastaus ei tietenkään ole - muun muassa siksi, että se johtaa realismien ja idealismin väliseen vaikeasti laukaistavaan jännitteeseen, joka määrittää liiki kaikkea Kantin jälkeistä ajattelua. Uskoakseni juuri pragmatismien perinnettä onkin erityisen hedelmällistä tarkastella tämän jännitteen valossa, vaikka toisaalta on kiistatonta, että pragmatistit ovat yleensä yrittäneet vapautua realismien ja idealismin

vastakkainasettelusta.

Pentti Määttänen on tehnyt hienoa työtä Deweyn tärkeän teoksen *Pyrkimys varmuuteen* (Gaudeamus, 1999) suomentajana (vrt. myös arviotani tästä teoksesta *Tiede & Edistys* -lehdessä 1/2000). Eksplikoidessaan Deweyn naturalismia ja kritisoidessaan naturalismin äärimuotoja, kuten Kari Enqvistin fysikalismia, hän on nähdäkseni aivan oikeilla linjoilla. Minusta kuitenkin näyttää siltä, että kiistäessään Deweyn filosofiaan sisältyvän realismi-idealismi -jännitteen Määttänen sivuuttaa pragmatismen traditiossa keskeisen teeman.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian dosentti ja Suomen Akatemian tutkijatohtori.

